

งานของ
กรมสมเด็จพระปรมานุชิต ฯ

โดย พ.ต.ทองคำ ศรีโยธิน

294.3
ท 249 ง

อนุสรณ์วันเกิดที่ 48 : 2505
ของ มนุญ ประพัฒน์
แห่งสมาคมผู้พิมพ์พิมพ์

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

จันทร์

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

งานของ

กรมสมเด็จพะพรหมานุชิต ฯ

โดย พ.ต. ทองคำ ศรีโยธิน

อนุสรณ์วันเกิดที่ 48 : 2505

ของ มนุญ ประพัฒน์

แห่งสมาคมสัมพันธ์วงศ์

เลขห้อง ๗๖

เลขหมู่ 294.3
ท 2490

เลขทะเบียน ๙๖๒๗๑

คุณมณู ยูประพัฒน์ เป็นผู้ร่วมอุดมการณ์กับ
ชาวสังคมนุทธ สมากมสัมพันธ์วงศ์ อย่างใกล้ชิด ได้
ร่วมงานกันมาอย่างสม่ำเสมอเป็นเวลาดายปีแล้ว ทั้ง
ด้วยกำลังกาย กำลังปัญญา และกำลังทรัพย์ แม้ใน
โอกาสวันเกิดครั้งน คุณมณูกได้แจ้งความจำนงบริจาค
เงิน ๓,๐๐๐.๐๐ บาท เพื่อดังเป็นมูลนิธิบำรุงการศึกษา
และการเผยแพร่พระคำสอนตามอุดมการณ์ของสมากม และ
จะได้บริจาคเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

บรรดามิตรสหายจึงพร้อมใจกันจัดพิมพ์คำบรรยาย
ของ พ.ศ. ทองคำ ศรีโยธิน ซึ่งคุณมณูบอกว่าชอบมาก
มอบให้เป็นของขวัญในวันเกิดครั้งน

ตึกพรหมวิมาน

ในวัดสัมพันธ์วงศ์ พระนคร

มิตรชาวสังคมนุทธ
สมากมสัมพันธ์วงศ์

๑๓ มีนาคม ๒๕๐๕

มณฑน

แม่บอกให้ข้าพเจ้ารู้ ข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่าเกิด
วัน, เดือน, ปีอะไร ชนแรมก่ำ และเมื่อพอจำ
ความได้ แม่ก็สอนให้ข้าพเจ้ารู้จักทำบุญใส่บาตร
หรือให้ทานในวันเกิดเกือบทุกปีตลอดมา ตามฐานะ
และอัศตภาพมีได้เว้น

ข้าพเจ้าเป็นกำพร้าพ่อตั้งแต่เด็ก เมื่ออายุเพียง
๒ - ๓ ขวบ และได้เห็นหน้าพ่อตั้งแต่พอจำความได้
เพียงไม่ถึง ๒ ปี ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งบัด
นี้ อายุเต็ม ๔ รอบเช้าแล้ว ข้าพเจ้าก็มีชีวิตร่วม
อย่างใกล้ชิดกับแม่ของข้าพเจ้าตลอดมา ไม่ได้ห่าง
กันนานหรือแยกกันอยู่แต่อย่างใด แม่จะยากจน
เจ็บป่วยอย่างไร ในบางครั้ง และความจริงก็หลาย ๆ
ครั้ง แม่ก็ยังอุตส่าห์ทนลำบากตากหน้าทำทุกอย่าง
เพื่อให้ข้าพเจ้าและน้องๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน
และเอาตัวรอดปลอดภัยมาได้จนกระทั่งบัดนี้ ถ้าจะ

นำคำของยอดแก้วใหญ่ในยุคนั้นท่านหนึ่ง มากด่า
 เป็นการแทนคำปรารภ ก็คงจะไม่ผิดไปจากใจของ
 ข้าพเจ้านัก ท่านผู้นั้นคือ “ครูเทพ” เจ้าพระยา
 ธรรมศักดิ์มนตรี ท่านเขียนไว้ว่า

“แม่จำแม่ ลูกแต่ไปทางไหน ด่วนเยอโยความ
 รักประจักษ์ถวน รักของแม่รักแท้ไม่แปรปรวน
 เป็นรักถวนธรรมชาติปราศมารยา ตั้งแต่แรกปฏิ-
 ดันจนสัมภาพ แม่ประดพทุกขภัยใหญ่หนักหนา ฅวย
 พดาดพดงอาจพิการพาดมรณา โบราณว่า “คัก
 ด้ศรี” มีพร้อมมุด คดอดจากครรรักจวบวันลูกเติบโต
 ใหญ่ แม่ต้องไผ่อุ้มชูทะนุถนอม อดตาหัดบับอุด
 อุแม่ผู้ยอม ยามอดอดอมลูกชิมแม่ชิมใจ อย่างว่าแต่
 อาหารแม่จะหวง เดือดในทรวงแมื่อยังยอมให้ดื่มได้
 รักของแม่ไม่แพ้รักใด ๆ ชีวิตก็ให้ได้ไม่เสียตาย ฯลฯ

และในวรรคสุดท้ายของคำประพันธ์นั้น ก็ข้าง
 ตรงกับชีวิตของข้าพเจ้าเสียจริง ๆ ท่านว่า “ถ้าพร้า
 พ้อหากมีแม่ทรก คอยพิทักษ์ทุกขภัยไม่เกดอกกถว

อำนาจรักศกดิ์ดีทชกกว่าฤทชกถว แม่ทุตหัวของตูก
ปลุกกรกเอย”

ดงนน ทุกครงททำบุญวันเกิด ไม่ว่าด้วยวิธี
ใด ข้าพเจ้าจึงไม่อาจลืมแม่ได้ ในบั้น เมื่อราว
เดือนกุมภาพันธ์ บังเอิญข้าพเจ้าได้ไปร่วมศึกษา
พุทธศาสนาในวันอาทิตย์นอกสถานทีกับสังคมพุทธ
ของสมาคมสัมพันธ์ ที่ตำหนักวาสกริ วัดพระ
เชตุพน ได้ฟังคำบรรยายของ พ.ศ. ทองคำ ศรีโยธิน
วิจารณ์ชีวิตและงานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระปรมานุชิตชิโนรสแล้ว รู้สึกซาบซึ้งในชวะ
ประวัติและผลงานของพระองค์ท่านนบนเป็นอย่างยิ่ง
พจนกคคถึงแม่ว่า ถ้าได้มาฟังด้วยก็จะดีหาน้อยไม่

นอกจากแม่แล้ว ข้าพเจ้าก็ออกจะเคราะห์ดีทม
ภรรยาและเพื่อน ๆ ส่วนมากหรือเกือบทั้งหมดเป็น
กตยาณมิตรทม ไมตรีและเมตตา กรุณาแก่ข้าพเจ้า
คตอดมา ข้าพเจ้าจึงได้เอาตัวรอดคปลอดคภัยมาได้
จนกระทั่งมี โอกาสทำบุญวันเกิดครบ ๕ รอบนได้
เพราะเพียงตัวเองและภาระหน้าท ไม่ตองอื่นใด

อะไรมาก เพียงแต่ความลำบากและมีลูกมากเท่านั้น
หากไม่ได้ความเห็นอกเห็นใจและไม่ตรัสจากเพื่อนๆ
แล้ว ก็ยากที่จะเอาตัวรอดได้ ดังนั้นในชีวิตของ
ข้าพเจ้า ไม่ว่าจะทุกข์หรือสุขเกิดขึ้น ก่อนอื่น

แม่และเพื่อนคอยเตือนให้ข้าพเจ้ามีความอดทนต่อสู้
กับชีวิตอยู่ในจิตใจเสมอ ทั้งรวมทั้งเพื่อนคู่ชีวิต
ซึ่งเป็นแม่ของลูก ๆ ข้าพเจ้าด้วย

นอกจากขอขอบคุณท่านผู้กรุณาเรียบเรียงให้
หนังสือนี้ได้มีโอกาสแพร่หลาย เพื่อขยายพระเกียรติ
คุณของผู้ทำบุญคุณให้แก่ชาวเราและอนุชนคนไทย
รุ่นหลัง ๆ แล้ว ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลที่ได้ทำทั้ง
มรดกให้แก่ท่านผู้ให้กำเนิดชีวิตข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ
ทุกคน ตลอดจนเพื่อนร่วมชีวิตทุกชีวิตด้วย

มนุ ฐประพัฒน์

๑๘ มีนาคม ๒๕๐๕

งานของกรมสมเด็จพระปรมานุชิต ฯ

๑

บทนำ

ท่านนักศึกษาแห่งสังคมพุทธ ที่เคารพ

ขณะนี้เรากำลังมาชุมนุมกันอยู่ ณ สถานที่อันมีความหมายใหญ่หลวง ในด้านการพระศาสนาของชาติไทยยุคกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะคำหนักว่าสุกรีน^๕ เป็นที่ประทับสร้างผลงานอันเป็นอมตะของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส หรือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประมุขการพระศาสนาของชาติ และทรง

๑. พ.ต. ทองคำ ศรีโยธิน แห่งสมาคมสัมพันธ์วงศ์
บรรยาย ณ พระตำหนักवासुกรี ในการนำสมาชิกเข้าชม
เมื่อ ๑๖ ก.พ. ๒๕๐๕

เป็นยอดรัตนกวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แดะงานที่
 พระองค์ได้ทรงผลิตไว้ในครั้งนั้น ได้สั่งผลิตให้ทั้ง
 แก่พระพุทธศาสนาที่เคารพ แดะทั้งแก่ชาติไทยที่รัก
 ของเราตราบเท่าทุกวันนี้

พอเอ๋ยถึงพระนามของกรมสมเด็จพระองค์นี้ ตั้ง
 แรกที่ผุดขึ้นมาในความทรงจำของข้าพเจ้าทันที แดะ
 แม่ของท่านผู้ฟังด้วย ก็ดูเหมือนจะได้แก่สุภาวศิ
 ษณ์ของพระองค์ที่ว่า

“พฤษภกาสร	อิกคุณุชรอันปลดปลง
โททนต์เส่นงคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา”

ซึ่งใคร ๆ ก็ยอมรับว่า มีอิทธิพลลึกซึ้งในการ
 ปลุกฝังจริยธรรมลงไปในความใจของคนไทยทั้งชาติ

คราวนี้ เรามาคุยกันว่า กรมสมเด็จพระปรม
 หารัชย์ของเราพระองค์นี้ ท่านวางวายจากเราไปแล้ว
 ท่านมีอันใดเหลือไว้ประดับโลกบ้าง

ความดี เป็นทั้งเด่นให้ทั้งอำนาจที่ดึงดูดให้ปวงชน

มาคุกเข่า นอบน้อมสักการะได้ ไม่ว่าเจ้าของจะยังมีชีวิตอยู่ หรือแม้จะลงไปนอนสงบสติอารมณ์อยู่ในหลุมฝังศพแล้วก็ตาม ความดีจึงยิ่งใหญ่กว่าเงินตรา เกรียงไกรกว่าอาวุธ เพราะทั้งเงินทั้งอาวุธเมื่อรวมกันเข้าแล้ว ก็มีอำนาจให้คนมาหมอบศิโรราบได้ เฉพาะเมื่อเจ้าของของมันมีลมหายใจอยู่เท่านั้น ท่านนักศึกษาศึกษาที่เคารพ เบื้องหน้าของท่าน เห็นอบุษบกอันวิจิตรเจิดฉาย นั่นคือ มณฑปบรรจุพระอัฐิของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ การที่พวกเรามาคุกเข่าถวายนมัสการพระองค์ด้วยบุปผามาด้วย ด้วยกลิ่นธูป ด้วยเทียน และพราพรรณนาถึงผลงานของพระองค์อยู่เดี๋ยวนี้ อาจจะเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความดีของพระองค์ที่คนน้อยเกินไปกันได้ เพราะฉะนั้นจึงขอเรียนให้ท่านนักศึกษาทราบไว้เสียด้วยว่า

— ทุกวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ณ สถานที่นี้แหละ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระประมุขของชาติ ได้เสด็จมาถวายพุ่มเทียนสักการะพระอัฐิเป็นพระราชประเพณี

— ทุกวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ คือหลังมาอีก
๔ วัน สมเด็จพระสังฆราชองค์พระประมุขของ
คณะสงฆ์ ก็ได้เสด็จมาถวายสักการะพระอัฐิ
เช่นกัน

— ทุกวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ เจ้าหน้าท
สำนักพระราชวังจะมาอัญเชิญพระอัฐิบนบุษบกน
ไปประดิษฐาน ณ พระอุโบสถของวัดนี้ เมื่อ
ในหลวงพระราชทานผ้าพระกฐินเสร็จแล้ว พระ
ราชกิจที่สำคัญต่อจากนั้นก็คือ ทรงทอดผ้าไตร
๑๐ ไตร เพื่อให้พระสงฆ์สดับปกรณ์พระอัฐิ
เป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายประจำปี

ท่านก็ดูเหมือนจะเป็นหลักฐานที่พิสูจน์
ยืนยันได้พอเพียงแล้วมิใช่หรือว่า กรม
สมเด็จพระองค์นี้ต้องมีคุณค่าเหลือไว้เป็น
อารมณ์ล้ำค่าประดับโลกอย่างแน่นอน อย่าง
น้อยที่สุด โลกนั้นก็คือ ชาติไทยของเรานี้
แหละ

การศาสนายุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์

เพื่อช่วยให้ท่านผู้ฟัง เห็นงานความดีของกรม
ส้มเต๋จ ๑ ว่าดีเด่นเป็นอมตะ มีผลมาถึงพวกเราทั้งใน
ด้านชาติ ทั้งในด้านศาสนาอย่างชัดเจน จึงจะขอนำ
ท่านนักศึกษาเคยไปดูการพระพุทธรูปศาสนายุคต้นแห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์เสียก่อนแล้วจึงจะ นำเข้าศึกษาถึง
งานแต่ละประวัติของกรมส้มเต๋จ ๑ ที่หาด

พระพุทธรศาสดนา - คองประทบแห่งทวปเอเชียน
พระดัมมาดัมพุทธรเจ้าทรงประทานไว้ให้เป็นดัมบัต
แก่ชาวโลก เมื่อ ๒๕๐๐ ปีเศษมาแล้ว พระองค์
ทรงยอมเหนื่อยยาก เข้าประทับประคองประทบคอง
นควยพระหัตถ์ทั้งสองของพระองค์เอง เป็นเวลา
๔๕ ปี รัศมีแห่งพุทธรประทบจึงฉายแดงเรืองรอง

ต้องมรรคาแห่งชีวิต ให้แก่มวลสัตว์โลกพินิจจะ
 คณานับ

ต่อจากนั้น ดวงประทีปดวงนี้ ก็ได้อาศัย
 พระพุทธเจ้าซึ่งเป็น ศาสนทายาท เข้ารับหน้าที่
 ที่ช่วยกันเทิดทูนถนอมไว้ แล้วส่งมอบต่อ ๆ กันมา
 โดยลำดับ ยุคใด ได้พระมหากษัตริย์ องค์พระ
 ประมุขของชาติมาช่วยสนับสนุนเป็น ศาสนูปถัมภ์
 อีกแรงหนึ่ง ยุคนั้น พุทธประทีปก็รุ่งโรจน์โชติช่วง
 เป็นพิเศษ ดุริยสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นตัวอย่าง
 บางสมัย ดวงประทีปก็ริบหรี่ลง เมื่อชาติ
 ฝ่ายบ้านเมืองเป็นศาสดูปถัมภ์ และจะดับแสงลง
 ไปอีก เมื่อบ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ และศาสดาจะเข้า
 ชนชะตาชาติ ก็เมื่อชาติสูญเสียพระมหาเถระ-ศาสดา
 ทายาท ซึ่งเป็นแกนหลักของพระศาสดา เหตุการณ์
 ซึ่งยืนยันความจริงข้อนี้ ก็คือ พระพุทธศาสดาอุบัติ
 ขึ้นในอินเดีย แต่ว่าเพียงพินิจแค่ชั่วแวบไปจาก
 ชมพูทวีป แม่นังกาซึ่งเป็นฐานที่พทรุ่งโรจน์ของ
 พุทธศาสดา ถึงกับหยาบย่นพุทธธรรมมาให้แก่ชาติ

ไทยของเรา ในยุคสุโขทัยก็เคยดับสนิทเอาจริง ๆ มา
แล้ว เมื่อสมัยเดียวกับพระเจ้าบรมโกษ^๒ของเรา
ถึงกับต้องมาขอสมณทูตจากเราไปจุดดวงประทีป^๓
ขึ้นใหม่ ด้วยเหตุนี้ คณะสงฆ์ในลังกาคณะหนึ่ง จึง
ได้นำว่า สยามวงศ์ หรือ อุบาลีวงศ์ มา
ตราบเท้าบนดิน^๔

คราวนี้ ต้องให้แคบเข้ามาถึงเมืองไทยของเรา
ได้แล้ว พระพุทธศาสนามาสดำรงอยู่ในอาณาจักร
ไทยเป็นเวลาดึกดึกกันมาช้านานตั้งแต่เราสร้างบ้าน
แปดเมืองลงในถิ่นที่เรียกว่าแหลมทองที่เดียว ดวง
ประทีปดวงหนึ่งไม่เคยดับแสงถึงชนดับสูญก็จริง แต่
ก็มีสว่างไสวบ้าง มีวอด ๆ แวม ๆ อับแสงบ้าง
และคราวที่มีอาการหนักร่อแร่ ก็ดับดับสังขารเต็ม
ที่เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ ครั้น
นั้นไม่ใช่เราสูญเสียแต่เพียงเอกราชของชาติเท่านั้น
เราสูญเสียทุกอย่าง - เสียศิลปวิทยาการซึ่งสะสมมา
หลายร้อยปี - เสียกรุง - อันดงาม เหลือแต่ซาก

ไฟไหม้—และก็ไม่ได้รับยกเว้นแม้แต่พระพุทธศาสดา
— หลักลใจของชาติไทย

วัดวาอาราม ซึ่งเป็นแหล่งรวมธรรมพินิตวิชาการ
ดุจดั่งมรดกแห่งชาติ เป็นชุมนุมแห่งศิลปกรรมอัน
เยี่ยมยอดของชาติคู่กับพระบรมมหาราชวัง ถูกเผา
ผลาญวอดวายหมด แม้พระพุทธรูปยืน — พระศรี
ธรรมเพ็ชดาญาณ — สูง ๘ วา เป็นทองคำหนัก
ถึง ๕๓,๐๐๐ ชั่ง หุ้มด้วยทองคำหนักถึง ๒๘๒ ชั่ง
ก็ถูกเผาดอกคราบเอาทองคำไป อัญชาดมkringนน
ดมจริง ๆ

นอกจากสูญเสียด้านวัตถุแล้ว ด้านจิตใจของ
พระพุทธศาสดา คือการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของ
พระสงฆ์สามเณร ก็ต้องพลอยทรุดไปด้วย ตาม
สภาพของบ้านเมืองที่ไม่มีขอไม่มีแปะ ทั้งพุทธจักร
ทั้งอาณาจักร จุดดำที่โศกมมที่สุด ก็คือ ในระหว่าง
กรุงแตกนั้นแหละ พระสังฆราชา เจ้าคณะเมือง
หลวงคบุรี อยู่วัดพระฝาง เดิมชื่อเรื่อน เคยเป็น
พระพาสูกเถระ ราชาคณะฝ่ายอรัญญวาสี เกิด

ก็เดส์คันหาอยากเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นถึงกับสถาปนา
 ตัวเองเป็นเจ้า เป็นประมุขกกหนึ่งขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่
 ยังเป็นพระครองผ้ากาสาวพัสตร์ จึงเรียกกันว่า เจ้า
 พระฝาง คือเป็นทั้งเจ้าและเป็นทั้งพระ ได้ยกกอง
 ทักษมาปราบก๊กพิษณุโลกได้สำเร็จ เมื่อแม่ทัพใหญ่
 เป็นพระชนราชาคณะแล้ว แม่ทัพนายกอง หัวหมู่
 รong ๆ ลงมา ก็คงจะหนีจากท่านปัดด ท่านลุ่มให้
 ท่านโบฏีกาไม่พ้น เพราะฉะนั้นเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรี
 ปราบปรามได้แล้ว จึงต้องทำสังคายนาชำระระดัะต่าง
 พระเป็นการใหญ่ ต้องหัดบตาว่าดภาพดุกก็แล้วกัน
 ท่านที่เคารพ ว่าถ้าเจ้าพระฝางปราบปรามก๊กต่าง ๆ
 ได้สำเร็จแทนพระเจ้าตาก การพระศาสนาในประเทศไทย
 จะเป็นอย่างไร ตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดิน ประมุข
 ของประเทศ ตำแหน่งพระดังฆราช ประมุขของ
 ศาสนจักร จะรวมอยู่ที่บุคคลเดียวหนกคือ เจ้า
 พระฝาง คงจะคล้ายกับ ดาไลลามะแห่งธิเบต
 หรือไม่อีกที่ก้คงตะม้าย พระนบีมะหะหมัดไปที่
 เดียว การพระศาสนาของเราจะต้องเปลี่ยนแปลง

โฉมหน้าไปอย่างที่เราจะจำหน้าตาไม่ได้เลย บาง
ที่ข้าพเจ้าอาจจะพาท่านผู้ฟังฝันร้ายมากไปสักหน่อย
ก็ได้

การพระศาสนาเริ่มเข้ารูปเข้ารอยบ้าง ด้วย
ความอุปถัมภ์บำรุงอย่างจริงจัง และด้วยการชำระ
เสด็จอย่างเฉียบขาดของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
แต่ด้วยเวลาดำเนินเห็นเหลือเกิน พระศาสนายังคงตัวไม่
มั่นคง ก็ถูกเคราะห์กรรมกระหน่ำเข้าอีกโครมใหญ่
ในปี พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งเป็นตอนปลายของรัชกาล
พระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระสติวิปลาส ลำคัญพระองค์
ว่าได้บรรลุโศกาศัตตนิมิต จึงประชุมพระราชาคณะ
แล้วมีพระราชบัญชาว่า พระสงฆ์ปุณฺณจะ
ให้วันบวชให้สัทธิซึ่งเป็นพระโสดาบันบุคคล
จะได้หรือไม่ ในท่ามกลางพระราชาคณะมาก
หน้าหลายตานี้ มีพระมหาเถระผู้มั่นคงในพระ
ศาสนาอย่างขอมอุทิศชีวิตอยู่เพียง ๓ รูปเท่านั้น -
ไม่หวาดหวั่นพระราชอาชญาและไม่หวั่นแก่ดาบยศ-
ถวายพระพรว่า ถึงมาดว่าคฤหัสถ์เป็นพระ

โสดาก็ดี แต่เป็นหินเพศต่ำ อันพระสงฆ์
ถึงเป็นปุณณิกก็ตั้งอยู่ในอุดมเพศอันสูง เหตุ
ทรงผ้ากาสาวัตรและพระจตุปาริสุทธิศีลอัน
ประเสริฐ ซึ่งจะไหว้นบคฤหัสถ์อันเป็นพระ
โสดานันท์ก็มีควร ราววัดแห่งการเคร่งครัดใน
พระธรรมวินัย ก็คือ ถูกลงทัณฑกรรม — เขียนองค์
ละ ๑๐๐ ที่ แล้วถูกถอดจากสมณศักดิ์ พระมหา
เถระผู้เป็นหัตถ์ของพระศาสดาซึ่งยอมเอาชีวิตเข้า
ปกป้องพุทธประทับไว้ไม่ให้สิ้นแสงนี้ คือใครบ้าง
นักศึกษารู้จำเป็นจะต้องจดจำชื่อของท่านไว้ด้วย คือ

๑. สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดบางว่าใหญ่
(วัดระฆัง)
๒. พระพิมลธรรม วัดโพธาราม (วัดพระ
เชตุพน)
๓. พระพุฒาจารย์ วัดบางว่าน้อย (วัด
อมรินทร์)

เหตุการณ์ของพระศาสดาตอนนั้น เป็นภาพที่
น่าจดจำถึงเวทและอดสูใจเป็นอย่างยิ่ง พระราชาคณะ

อื่น ๆ ที่เหลือภายใต้การนำของสมเด็จพระวันรัต
 (ทองอยู่) และพระรัตนมุนี (แก้ว) ต่างพากัน
 อ่อนน้อมยอมตาม ถวายพระพรพระเจ้าตากว่า ไหว้
 ได้ ตั้งแต่นั้นมา พระภิกษุสงฆ์ก็เข้าเฝ้า
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน บนมพระที่นั่งทุกเวลา
 ที่เสด็จออกขุนนาง และถวายบังคมเช่นเดียวกับ
 ขุนนางที่เป็นฆราวาส ตกตงว่าพระสงฆ์ของ
 เราในยุคนั้น ได้ตัดตัวเองลงมาเป็นขุนนางกราบไหว้
 กษัตริย์เพื่อหวังลาภยศเสียแล้ว หาใช่ศาสนทายาท
 ผู้รักษาพุทธประทีปไม่ จุดดับใดคบคดโกงเข้าปกคลุม
 ดังฆมณ ทล ในยุคนั้น ให้มืดมนอนธกาลเสียแล้ว
 อนิจจา !

ต่ออายุศาสนา

งานสร้างชาติในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะต้องควบคู่กันไปกับงานขับไล่ชาติกัศัตรุ ก็คือการฟื้นฟูสมบัติของชาติทุกสิ่งทุกอย่างที่สูญหายไปให้กลับพบนั่นแหละ โดยเฉพาอย่างยิ่ง งานปลูกฝังความรักชาติรักแผ่นดินและการบำรุงขวัญแก่ประชาชนคนไทย ซึ่งเป็นงานรับผิดชอบที่สุด มิฉะนั้นชาติไทยจะต้องสูญสลายอย่างแน่ ๆ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า พระพุทธเลิศหล้า และพระนั่งเกล้า พระมหากษัตริย์ยุคต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทั้ง ๓ พระองค์ต่างถือว่าเป็นพระราชภารกิจสำคัญ และต่างก็มีพระบรมราโชบายสอดคล้องต้องกันว่า จะต้องเข้าแก้ไขส่งเสริมการพระ-

คำสอน ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมของคนทั้งชาติเป็นจุดแรก
 เพราะจากพระพุทธคำสอนที่ถูกต้อง ชาติไทยจะได้ทุก
 สิ่งทุกอย่างที่สูญเสียไปกลับคืน ไม่ว่าจะเป็น ขวัญ
 วรรณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และแม้วิทยา
 การที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ

งานชิ้นแรกและหนักที่สุดพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยอดฟ้าทรงปฏิบัติ เมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 แล้ว ก็คือ “ได้ตั้งพระวันรัตน์ (ทองอยู่) และ
 พระรัตนมุนี (แก้ว) ออกเป็นขบวนเสด็จ โดยดำรัส
 ว่าเป็นคนอาศัยสัตย์สอพลอทำให้เสียแผ่นดิน”
 พร้อมกันทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พระมหาเถระ
 ทั้ง ๓ ซึ่งถูกถอดให้คงสมณศักดิ์ดังเก่า และมี
 พระราชดำรัสสั่งรวบเสด็จว่า “พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๓ องค์
 นมัสสนาดานัสศยชอมันคงดำรงรักษาพระพุทธศาสนา
 โดยแท้ มิได้อาศัยแก้ร่างกายและชีวิต ควรเป็นที่
 นับถือให้วันบดักการบูชา” ต่อมาได้ทรงเลื่อน
 พระพิมลธรรมวัดโพธาราม ให้เป็นที่สมเด็จ
 พระวันรัตน์

พระมหาเถรทั้ง ๓ องค์ เป็นหลักชัยสำคัญ
ของพระพุทธศาสนาในยุคหนึ่งเพียงไร จะเห็นได้จาก
การทำสังคายนาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงแต่งตั้งให้ ดมเด็จพระ
สังฆราช (ศรี) วัดบางว่าใหญ่ (วัดระฆัง) เป็น
แม่กองชำระพระสุตตันตปิฎก ให้พระวันรัตน์วัด
โสม (วัดมหาธาตุ) เป็นแม่กองชำระพระวินย
ปิฎก ให้พระพุฒาจารย์ วัดบางว่าน้อย (วัดอม
รินทร) เป็นแม่กองชำระสังคหิวิเศษ ให้พระพิมล
ธรรม เป็นแม่กองชำระพระอภิธรรม
+ วัดโพธิ์เชตุพน (วัดโพธิ์)
ในบรรดาพระสงฆ์เถระผู้รักษาพุทธประทีปของ
เมืองไทยไว้ไม่ให้ดับนี้ ขอเสนอให้ท่านนักศึกษาได้
สนใจกับพระวันรัตน์ วัดโพธารามเป็นพิเศษ เพราะ
เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนเป็นองค์แรก และ
พระอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาแก่กรม
ดมเด็จพระปรมานุชิตฯ ของเรา

ตำแหน่งพระวรินทร์ เป็นตำแหน่งพระราช
คณะฝ่ายอรรญญวาท มีขอเลี้ยงในด้านคำถาอาคม

มาแต่ยุคกรุงศรีอยุธยา องค์สมเด็จพระเอกอภัย ซึ่งเรารู้จักดี
 ที่สุดในประวัติศาสตร์ ก็ได้แก่มเด็จพระวันรัตนวัด
 ป่าแก้ว ที่สามารถเทศนาโน้มน้าวให้สมเด็จพระ
 นเรศวรทรงไถ่มนต์เดิมได้ แล้วพระราชทานชีวิต
 แม่ทัพนายกอง ๒ ท่าน ซึ่งถูกตัดสินประหารชีวิต
 ถวายเป็น กนิษฐเทศน์ ซึ่งนับว่าเป็นเทศนาที่เฉียบ
 แหวมคมคายที่สุด ตำแหน่งพระวันรัตนครั้งนั้น
 เป็นตำแหน่งที่ยกย่องให้เป็นฝ่ายซ้ายของสมเด็จพระ
 สังฆราช ถ้าเปรียบเทียบกับเท่ากับตำแหน่งพระโมค-
 คัลลัน อัครสาวกเบื้องซ้ายของพระสัมมาสัมพุทธ-
 เจ้า คำจารึกที่พระปรางค์บวรจตุรทิศของสมเด็จพระ
 วันรัตนองค์นี้ ช่างคำหนักกว่าดูกรเองเป็นหลักฐาน
 ยืนยันแก่เรา

ญโปยมุตตโม เสฏโฐ นราธิปเณ ถาปีโต
 วนรัตนเถรสุต วามสุต สงฆราชาโน
 ธาตุโย นิธิตุวาน เขตวเน วิหารเก
 แปลได้ความว่า

“พระอภัยมณีประเสริฐล้ำเลิศนี้ พระมหา

กษัตริย์เจ้าทรงสร้างชน บรรจุบูชาคุณของ
พระวันรัตนเถระวัดเชตุพน ซึ่งดำรงตำแหน่ง
เบ็องซ้ายของสมเด็จพระสังฆราช

ท่านแปลเป็นโคลงไว้ว่า

สกุปเสถียรธาตุไท	ธิดาดี สงฆ์แฮ
วันรัตนเจ้าจอมช	ช่ออ่าง
ปรากฏเกียรติคุณนี้	เสนอโลก ไว้เอย
องค์อัครสรสร้าง	สืบหล้าแหล่งเฉลิม

งานค่ออายุพระคำสอนาของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้า นอกจาก ทรงปราบปรามพระอริราช
ตั้งเสริมตั้งชัยยุทธสงครามคุณ ทรงอุปถัมภ์ในการ
ทำสังคายนา ทรงสถาปนาวัดโพธารามให้เป็นพระ
อารามหลวงสมเด็จพระสังฆราชหลวง ซึ่งต้องใช้เวลาดำ
ก่อดำรงถึง ๓๒ ปี และพระราชทานนามใหม่ให้
ว่า วัดพระเชตุพน แล้วยังมีงานค่ออายุพระคำสอนา
ที่สำคัญและมีผลยิ่งใหญ่กว่านั้นก็คือ ทรงถวาย
ราชโอรสพระองค์หนึ่ง ซึ่งมีพระชนมายุเพียง ๑๒

พรรษา ให้เป็นสัมมัตต์แก่พระศาสนา โดยทรงตั้ง
 เสริมให้ผนวชเป็นสามเณรใน พ.ศ. ๒๓๔๕ แล้ว
 มอบให้เป็นศิษย์อยู่กับสมเด็จพระวันรัตตลอดมา
 พระเจ้าดุกยาเชอพระองค์นี้ มีพระนามว่า พระองค์
 เจ้าวาสกริ ประสูติเมื่อ ๑๑ ธันวาคม ๒๓๓๓ เป็น
 พระเจ้าดุกยาเชอองค์ที่ ๒๘ และเป็นพระราชโอรส
 พระองค์เดียวในเจ้าจอมมารดาจุย

น่าจะจะเป็นด้วยฟ้าบันดาล ให้อุปมาเพื่อเป็น
 ศักดิ์ศรีแก่ชาติไทย และเพื่อเป็นหลักแก้วของพระ-
 พุทธศาสนาโดยแท้ พระองค์เจ้าชายวาสกริ จึงทรง
 มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาอย่างคัมค้ำ ทรง
 ผนวชเป็นสามเณรตลอดมาจนถึงรัชกาลที่ ๑ แล้ว
 ทรงผนวชเป็นพระภิกษุใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ซึ่งเป็นปีที่ ๒
 ในรัชกาลที่ ๒ และในปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ทั้ง ๆ ที่ทรง
 ผนวชเป็นภิกษุได้เพียง ๓ พรรษา พระพุทธเลิศหล้า
 ก็ทรงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนสืบต่อ
 จากสมเด็จพระวันรัตน ผู้อาจารย์ ซึ่งมรณภาพใน
 พรรษาที่ ๒๕ เท่านั้น อีก ๒ ปีต่อมา - พ.ศ. ๒๓๕๙

ก็ได้รับสถาปนาเป็น กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรี
สุกตขัตติยวงศ์

ล่วงเข้ารัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้า ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนดำริห์แล้ว ก็
ทรงตั้งให้เป็นเจ้าคณะกตางปกรองวัดในแขวงกรุง
เทพฯ ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเสวยราช
แล้วในปี ๒๓๙๔ ก็ทรงสถาปนาให้เป็น กรมสมเด็จ
พระปรมาณูชิตชิโนรส ตำแหน่งสกตมหาดั่งฉ-
ปริณายก ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
ได้เพียง ๒ ปี ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อ ๙ ธันวาคม ๒๓๙๖
รวมพระชนมายุได้ ๖๔ พรรษา

หลังจากสิ้นพระชนม์แล้ว ต่อมาอีก ๖๘ ปี คือ
พ.ศ. ๒๔๖๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ก็ได้อธิทรงประกาศสถาปนากรมสมเด็จพระปรมาณูชิต
ชิโนรส เป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระปรมาณูชิตชิโนรส

นี่คืองานค่ออายุพระพุทธศาสนาในยุคต้นกรุง-
รัตนโกสินทร์ละ

งานของกรมส้มเค็ง ฯ

คราวนั้น เราจะได้เข้าไปศึกษางานของกรม
ส้มเค็ง ฯ กันต่อไป ข้าพเจ้าจะขอสรุปผลงานของ
พระองค์ลงใน ๒ งบด้วยกัน คือ

- ๑) งานเพื่อพระพุทธศาสนา
- และ ๒) งานเพื่อชาติไทย

งานเพื่อพระพุทธศาสนา

ด้วยเวลาถึง ๑๒ ปี คือกตั้งแต่พระชนมายุ ๑๒
พรรษา ถึง ๒๓ พรรษา ดำเนินการศึกษารัฐ
ไทย วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาขอม ภาษา
บาลีตลอดถึงคานาอาคม จากส้มเค็งพระวันรัตน
ยอมเป็นการเพียงพอแล้วที่กรมส้มเค็ง ฯ จะทรงถ่าย
ทอดวิทยาการทั้งทางโลกและทางธรรมจากพระ
อาจารย์มาไวจนหมดสิ้น ยิ่งพระองค์อยู่ในฐานะ

สูงส่งเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่มากด้วย พระองค์ก็ยกผู้ควร
 แก่ตำแหน่ง พระอุปัชฌายาจารย์ - พระมหाराชาครของ
 พระบรมวงษานุวงศ์ และพุทธศาสนิกในยุคนั้นเป็น
 อย่างยิ่ง ซึ่งยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือนได้แม้ในยุค
 ต่อมา

งานด้านพระศาสนาแท้ ๆ ก็คือ งานเผยแพร่
 พระศาสนา ปณุกัศรัทธาปสาทะลงในดวงใจของชน-
 ชาติไทย บัณฑิตชาวไทยให้เป็นพุทธศาสนิกทรูเรื่อง
 ราวในศาสนาของตนดีพอที่จะไม่ต้องอายศาสนิกอื่น
 กรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงนิพนธ์หนังสือตำราสำหรับ
 ศึกษาพระพุทธรศาสนาชั้นต้นหนึ่ง ให้ทั้งความรู้
 เกี่ยวกับพระพุทธรศาสนา ให้ทั้งความดีมีค่าในรศ
 ธรรม อ่านสนุกไม่แพ้หนังสือกามนิศ - วาติฏฐี
 ตำราเล่มนี้ มีชื่อว่า พระปฐมสมโพธิกถา แบ่ง
 ออกเป็น ๒๔ บท เป็นหนังสือขนาด ๘ หน้ายก หน้า
 กว้าง ๕๐๐ หน้า บทที่เรียกหน้าตามากที่สุดคือ
 เหมือนจะได้แก่ พิมพ์าพิลาป ใครได้อ่านแล้ว
 จะหายสงสัยว่า ทำไมกรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงนิพนธ์

เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ตามโลกียวิสัยในวรรณคดีต่าง ๆ
ได้แนบเนียนนัก หนังสือปฐมสมโพธินี้ ข้าพเจ้า
อยากจะเรียนว่า เป็นวิทยานิพนธ์ ซึ่งพิสูจน์ว่า
พระองค์ทรงเป็นคุชฌิบัน ทิตทางพระพุทธศาสดา
อย่างแท้จริง

งานเพื่อพระศาสดาอีกชิ้นหนึ่ง คือ ทรงนิพนธ์
มหาชาติชนใหม่ ๓๓ กัณฑ์ ในจำนวนของเดิมซึ่ง
มีอยู่แต่ทั้งหมด ๓๓ กัณฑ์ กัณฑ์ที่ทรงเว้นไม่
นิพนธ์ใหม่คือ กัณฑ์มหาพนกับกัณฑ์มัทรี ทั้งนี้
เพราะ ผู้จัดทำไว้ถึงชนแล้ว

งานนิพนธ์มหาชาติ ๓๓ กัณฑ์ ท่านนักศึกษ
อาจจะยังไม่เห็นว่า เป็นการเผยแพร่ศาสดาปลูกฝัง
คุณธรรมอย่างไร จึงขอเรียนว่าคุณธรรมที่ซึมซาบ
เข้าไปหล่อหลอมดวงใจของคนไทยทุกชั้น จนโลก
ยกย่องว่าเป็นลัทธิลักษณะเด่นของชาติไทยนั้น ล้วน
เป็นผลมาจากฟุ้งเทศน์มหาชาติทั้งสิ้น ความเมตตา
กรุณา ยิ้มแย้มแจ่มใส ยินดีในการต้อนรับแขก
ซึ่งหาชาติอื่นเทียบได้ยากนั้น ชาติไทยถ่ายทอดมา

จากคุณสมบัติของพระเวสสันดรที่ทรงยินดีในการ
ให้ทาน และจากคุณธรรมของพระอจจุตภาษาที่สอน
รับตาชุกด้วยมธุรวาจาว่า “เชิญชี่ ชำระเท้าเสีย
ให้สิ้นธุลีในโรงน้ำ กระทำกุศตาก็จักมีผลไม่มีย
มากครั้น ผีจะฉุนกึ่งฉุนเกิด น้ำฉันเราก็คกไว้ใน
คุ่มเต็มตามแต่ปรารถนา” คุณลักษณะของแม่ศรี
ภรรยา — ผู้มีความรักดีต่อสามีด้วยชีวิต ก็ถ่ายทอด
ฉบับมาจากนางแก้ว — มัทรี — “ครั้นลูกจะไม่ไปก็
ไซ้ที่ ด้วยพระราชดำรัสดีตกไว้ใครเขาจะอินัง ลูกจะ
นอนดอยนอนดอยอยู่ในวังมีบงควร” — ถ้าจะดูคุณสมบัติ
ของลูก ก็จะได้เห็นความเคารพอ่อนน้อมเชื่อฟังต่อบิดา
มารดาซึ่งเป็นจุดเด่นได้จาก พระเวสสันดร ซึ่งทรง
ปฏิบัติต่อพระเจ้ากรุงฉยุชัย และจาก ล่องกุมาร —
กนิหาชาติ ซึ่งเคารพรักเชื่อฟังพระเวสสันดรอย่างยิ่ง

เหตุที่คุณธรรมในเรื่องเวสสันดรชาดก สามารถ
เข้าไปซึมซาบและเร้าใจให้คนทั้งชาติดำเนินตามได้
นั้น เราต้องยอมรับว่าเป็นความสำเร็จในวิธีการเผยแพร่
แผ่ศาสนาของบูรพาจารย์ที่นำคึกษา นอกจากจะ

อุดงค์หรือยกรองถ้อยคำให้เกิดความไพเราะกินใจ
 แล้ว ท่านยังสร้างประเพณีฟังเทศน์มหาชาติจนถึง
 ขึ้นเป็นสถาบันของคนไทยทั้งชาติอีกด้วย เริ่มแต่
 องค์พระมหากษัตริย์ทรงถือการเทศน์มหาชาติเป็น
 เทศน์สำหรับแผ่นดิน ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน
 พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๕ ว่า “เป็นพระราชกุศด
 ซึ่งทรงกระทำในเดือนอ้าย ชรรมเนียมแต่เดิมมา
 การเทศน์มหาชาติ ๒ จบ ๒๖ กัณฑ์ อริยสัจ ๔ กัณฑ์
 เดือนสิบสอง ๓ กัณฑ์ รวมเป็นเทศน์วิเศษสำหรับ
 แผ่นดิน ๓๓ กัณฑ์ ” แล้วประเพณีนี้ก็ขยายออก
 ไปทุกวัดทุกหมู่บ้าน ตกถึงว่าวัด ๒๐,๐๐๐ กว่าวัด
 จะมีเทศน์มหาชาติทุกวัด อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ทั้ง
 ประชาชนก็ถือชดงว่า ผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติจบ
 ทั้ง ๓๓ กัณฑ์ จะได้ผดานสิ่งดี ๆ มาก ซึ่งย่อมเป็น
 ความจริง เพราะผู้ฟังจะจดจำแบบฉบับบทดงามเอา
 ไปใช้ได้อย่างครบครัน ท่านผู้ฟังทศคารพดองกรุณา
 นึกทบทวนความจำดูซิว่า เคยมีปาฐกถาของใคร
 บ้างไหม ที่คนได้ฟังทั้งประเทศ ทุกหมู่บ้าน และ

ต้องฟังชาแฉะชาอีกทุกปี ถ้านักยังไม่ออก ก็ขอ
ตอบให้ฟังว่า ปาฐกถามหาชาติอย่างไรเล่า

พระพุทธเจ้าทรงแบ่งงานที่พระองค์ปฏิบัติอยู่
ตลอดเวลาดา ๕๕ ปี ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

- ๑) พุทธัตถจริยา งานเพื่อพระพุทธศาสนา
- ๒) ญาตัตถจริยา งานเพื่อพระญาติ
- ๓) โลกัตถจริยา งานเพื่อชาวโลก

งานของกรรมสัมเด็จพระพุฒมาแต่ก่อน อยู่ในงบบ
พุทธัตถจริยา - งานเพื่อพระพุทธศาสนา ส่วนงาน
เพื่อพระญาติและงานเพื่อชาวโลก จะได้พูดถึงในงบบ
งานเพื่อชาติไทยของพระองค์ต่อไป

งานเพื่อชาติไทย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศ-
วิริยาดงกรณ์ ทรงกล่าวไว้ว่า “ในรัชกาลที่ ๑
ใครแข็งแรงที่พคักก็โปรด ในรัชกาลที่ ๒ ใครเป็น
กวกก็เป็นคนโปรด ในรัชกาลที่ ๓ ใครมีใจศรัทธา
สร้างวัดวาเป็นคคนโปรด ในรัชกาลที่ ๔ ถ้าใคร
รู้ภาษาฝรั่งก็เป็นคคนโปรด”

ในฐานะที่กรมส้มเต๋จ ๆ เป็นทั้งหลักชัยของ
 คำสั่งนา เป็นทั้งหลักใจของชาติไทย และเป็นทั้ง
 มิ่งขวัญที่สักการะของราชวงศ์จักรีอีกด้วย เพราะ
 ฉะนั้น นอกจากงานเพื่อพระคำสั่งนาแล้ว พระองค์
 จึงไม่สามารถจะทรงนั่งดูดาบอยู่ได้ ต้องทรงยอม
 เห็นอยยากเข้าไปปลุกปล้ำบำเพ็ญประโยชน์แก่พระ
 ญาติและแก่บ้านเมืองพร้อมกันไปกับงานด้านพระ-
 คำสั่งนาอีกด้วย ขอให้เรามาติดตามดูกันต่อไปว่า
 กรมส้มเต๋จ ๆ ทรงสร้างงานเพื่อบ้านเมืองไว้อย่างไร
 บ้าง

ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ต้องการนักรบที่แข็ง
 แกร่งไว้ปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง จึงเป็นความจำ
 เป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลุกใจชาวไทยให้ห้าวหาญใน
 การรบ ให้มีความสัจซอกศัญญ์ต่อประเทศชาติ
 และพระมหากษัตริย์ วรรณคดีที่ล้ำคณียิ่งซึ่งผลิต
 ขึ้นในรัชกาลที่ ๑ จึงคงเป้าหมายเพื่อสร้างเสริมคุณ
 ธรรมด้านน บทดครเรื่องรามเกียรติ์ ตำมกก และ
 ราชาริราช ถ้วนมีเนื้อเรื่องเต็มไปด้วยการสงคราม

เราใจผู้อ่านให้เกิดความกล้าหาญ จัดว่าเป็นยุคที่
 ปุณฺณชาตินิยมให้แก่ชาติไทยของเรา แต่วรรณคดี
 ทั้ง ๓ เรื่องนั้น เป็นเรื่องราวของชนชาติอื่นเขา ไม่ใช่
 ชาติไทยของเรา จึงเราใจคนไทยให้เกิดความภาค
 ภูมิใจได้ยังไม่ถึงขนาด ชาติไทยต้องการวรรณคดี
 ที่เป็นเรื่องราววีรกรรมของคนไทยเอง แต่ยังไม่ม
 ใครทำ ผลที่สุดกรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ จึง
 ต้องทรงเขาช่วยทำสิ่งที่ชาติไทยต้องการ แต่ยังไม่
 มี ให้มีขึ้น และทรงทำได้เยี่ยมยอดเพียงไร ลิลิต
 เสด็จพ่าย เป็นประจักษ์พยานที่พิสูจน์ตัวมันเอง
 ให้เราทราบได้ด้อยอยู่แล้ว ว่าเป็นเอกทางเนื้อเรื่องและ
 ทำนองแต่ง เป็นเรื่องประกาศความเกรียงไกรของ
 ชาติไทย เป็นการรบที่ทหารไทยได้แสดงความกล้า
 หาญทรหดไว้อย่างงดงามที่สุด

นอกจากจะทรงมุ่งนิพนธ์เสด็จพ่ายให้เป็นสมบัติ
 ของชาติ ในมุมนด้านคำสอน พระองค์ก็มีได้ทรง
 ละเลย ได้ทรงพยายามสอดแทรกหยิบย่นธรรมะให้
 แก่ผู้อ่านอย่างคึกคัก จากเสด็จพ่าย เราจะพบทศพิช

ราชกรรมซึ่งเป็นหัวใจของนักปกครองจะต้องมีไว้
สำหรับครองใจพสกนิกรตลอดเทรกายอยู่ ทรงว่าไว้
ตะเอียดตะออแต่ด้วยรูปท่ายว่า

ไปวางขัตติยวัตรเว้น	ลักอัน
ทวทศพิธราชธรรม	ท่านสร้าง
สงเคราะห์จักรบรร	ชัทสข เสมอณา
สังคฤหพัสดอ้าง	สใสรสบผล

ในด้านกวีซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ทรงโปรด กรมสมเด็จพระองค์บรมนาถบพิตรทรงเป็นรัตนกวี
สมเด็จพระนาม ซึ่งจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏตรตอน
หนึ่งว่า “พุทธศาสนดิลกโลกุตตรมหาบัณฑิต
สุนทรวิจิตรปฏิภาณ ไวยัติญาณมหากวี” พระ
องค์ทรงสามารถในทางโคลงและฉันท์เป็นอย่างเยี่ยม
เป็นหลักแก้วแห่งกาพย์กลอน ซึ่งนักวรรณคดีต่าง
รับรองว่า สูงส่งกว่าหลักใด ๆ ทั้งในยุครุ่งศรี-
อยุธยา และยุครุ่งรัตนโกสินทร์ ขอยืนยันว่า ทรง
เป็นมหากวีชั้นยอด จะเห็นได้จาก ตำราฉันท์
วรรณพฤติและมาตราพฤติ ซึ่งทรงนิพนธ์ไว้เป็น

หอสมุดแห่งชาติสถานพระราชวัง

หอสมุดแห่งชาติ

๒๕ หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

ประทับสำหรับนักศึกษามาตราบเทาบคน ^{๖๕} จันทบุรี ^{๖๕} และจะ
เห็นได้จาก สมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งพระมหाराช-
ครูแต่งค้างไว้ และดมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราช-
นิพนธ์ต่อ แต่ก็ไม่จบ ค้างมากกว่า ๑๕๐ ปี แต่มา
จบบริบูรณ์เพราะกรมดมเด็จพระองคน ^{๖๕}

โดยมุนานะหฤทัย อุดมคุณไชยย์ กวีญา
แล่ง แห่่งสยาม

งานด้านกวีของพระองค์ นอกจากมุ่งรต์ในด้าน
วรรณคดีอันเจิดฉายแล้ว พระองค์ยังทรงมุ่งเผยแพร่
ธรรมะลงไปในดวงใจของชาวไทยอีกด้วย นับว่า
เป็นวิธิการเผยแพร่คำสอนาชนยอด แม่พระพุทธรเจ้าก
ทรงใช้ ที่เรียกกันว่า คาถา (ร้อยกรอง) คู่
กันกับ เวชยาภรณ์ะ (ร้อยแก้ว) ในกฤษณา
ล่อนน่อง เราก้จะพบคติธรรมที่ซาบซังหทัยตอน
เช่น

ผูกงด้วยมนตรา พิตยาอาคมหมาย

ผูกสารบ่เคลือนคลาย ด้วยเชือกบาศกระสันพลัน

29403

ม. 27 ม. 11291 จป

2499

ผูกคนด้วยไมตรี

จิตปรารถนาฤทธิ

รักคงชั่วนิรันดร์

มรณา ฤ หนายแห่ง

เพื่อยืนยันว่า งานกวนั้น พระองค์ทรงใช้เป็น
สะพานเชื่อมโยงให้ธรรมะเดินเข้าสู่ดวงใจของปวงชน
และใช้เป็นเรือนแหวนรองรับ ธรรมรัตน์ — เพชร
อันดาค่า และเป็นที่นิทานของพระองค์ที่จะใช้เป็น
วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดไปทุกชาติจน
กว่าจะบรรลुพระนิพพาน จึงขออ้างโคลงในท้าย
เพลงพ่ายซึ่งทรงอธิบายไว้ว่า

ผิ้ววงว้ายวิญญูแจ้ง

วารี โอชญา

บุลโลกุตตรโมลี

เลิศล้ำ

จงเจษจิตกวี

วรวากย์ เฉลียวเฉลย

ตราบล่วงบ่วงภพพัน

เผด็จเสียบเบี่ยนสมร

ในด้านการสร้างวัดอาอาราม ซึ่งเป็นงานโปรด
ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๙ กรมสมเด็จพระ ๙ ก็
เป็นพระมหาเถระที่เป็นจักรกตสำคัญ บัณฑิตให้
งานสร้างวัดพระเชตุพนเป็นมหาวิทยาลัยรวมของ

ชาติได้บรรลุลความสำเร็จ ให้เป็นแหล่งเล่าเรียนวิชา
 ความรู้และจรรยาของมหาชนไม่เลือกชั้น ดอง
 คำนวณดูแล้วมีถึง ๔ สาขาด้วยกัน คือ—

๑. มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา เพราะ
 เป็นแหล่งศึกษาธรรมะและบารมีอยู่เดิมแล้ว และมี
 จารึกเรื่องสาวกเอตทัคคะทั้งเป็นแหล่งรวมพระพุทธรูป
 รูปปางต่าง ๆ ที่มากที่สุด

๒. มหาวิทยาลัยศิลปากร เพราะเป็นแหล่ง
 ชุมผลงานช่างที่มีอดีตที่สุดของยุค ทั้งในด้านสถา-
 ปত্যกรรม วิจิตรศิลป์และปฏิมกรรม ถึงสุนทรภู-
 ่ก็ออกปากชมไว้ว่า เห็นวัดโพธิ์โสภณภาพร
 สว่างอนงามพร้งทุกสิ่งอัน

๓. มหาวิทยาลัยอักษรศาสตร์ โดยกรม
 ต้มเต๋จพระปรมาธิบดี ฯ ทรงแต่งตำราฉันทน์ ต้มเต๋จ
 กรมพระยาเดชาดิศร ทรงแต่งโลกนิติคำโคลง และ
 มีตัวอย่างเพลงยาวกตบถ ซึ่งกว๊หาดายท่านช่วยกัน
 แต่งจารึกไว้

๔. มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เพราะมี

จารึกสมุฏฐานโรค - ยารักษาโรค และภาพฤกษ์
ดัดตน

คงคงวาดภาพเอาง่าย ๆ ว่า ชักที่เรียกว่า
พุทธาวาส ก็คือความหาวิททยาด้วยและห้องสมุคตมหิมา
ส่วนชักที่เรียกว่า สังฆาวาส ก็คือ บ้านพักของ
อธิการบดีและคณะบดีรวมทั้งหอพักนิสิต ซึ่งอยู่
ประจำด้วย

งานมหาวิทยาลัยรวมแห่งชาติ จะดำเนินไปได้
ผลสมพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๓ ก็จำต้อง
อาศัย อธิการบดี ซึ่งมีสมรรถภาพสูง กระทรวง
ศึกษาธิการแห่งชาติได้อุปถัมภ์แล้วโดยพฤตินัยแต่
ครั้งกระโน้น ถ้าไม่เป็นการลดพระเกียรติและ
ศักดิ์ศรีจนเกินไป ข้าพเจ้าก็อยากจะกล่าวว่า อธิ-
การบดี มหาวิทยาลัยคนแรกของเมืองไทย
และเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการคนปฐม
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ใช่ใครอื่น ท่านผู้
นั้นคือ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
นั่นเอง

สมาคมสัมพันธ์วงศ์
แหล่งศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
ต้อนรับบุคคลทุกข่าาศาสนา

เปิดบรรยายธรรมและปรึกษาหารือ
ทุกวันอาทิตย์ เว้นอาทิตย์

เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๑.๐๐ น.

ณ สำนักงานสมาคม วัดสัมพันธ์วงศ์